

Savickas in de praktijk

Wat kunnen we in Nederland met Savickas?

Tom Luken¹

Monique Bakker geeft in ditzelfde nummer van Decaan & Mentor (4, 1/2, p. 39 - 44) onder de titel 'Career Construction Theorie van Savickas' een overzicht van de concepten en theorieën van Mark Savickas. In dit artikel beschrijf ik hoe Savickas zelf concreet te werk gaat als loopbaanbegeleider. Het biedt een illustratie van het gebruik in de praktijk van zijn concepten (zoals 'career adaptability', levensstema's en de Holland typen – zie het artikel van Monique Bakker). Er worden ook enkele kritische vragen gesteld. Tot slot wordt geprobeerd een antwoord te geven op de vraag wat zijn ideeën kunnen betekenen voor het beroepskeuze- en loopbaanwerk in Nederland.

Savickas' methode

Savickas heeft herhaaldelijk een methode beschreven die hij gebruikt in zijn werk als loopbaancounselor. De meest recente en complete beschrijving is van dit jaar (Savickas, 2005). Hij vertelt hier het verhaal van Elaine. Dit is een studente van 20 jaar, die twijfelt of ze verder zal gaan met een studie medicijnen, zoals haar moeder graag wil. Zelf denkt ze ook aan een studie chemische of civiele techniek.

Savickas start zijn begeleiding altijd met een 'Loopbaanstijl-interview'. Dit bestaat uit een aantal standaardvragen, waarvan steevast de eerste is: "Hoe kan ik je van dienst zijn?"

De vragen daarna gaan over:

- rolmodellen
- favoriete tijdschriften, boeken en televisieprogramma's
- hobby's en vrije tijdsbestedingen
- favoriete gezegdes
- meningen over schoolvakken

Tegen het einde van het interview vraagt Savickas, in het voetspoor van de dieptepsycholoog Alfred Adler, naar (drie) vroege jeugdherinneringen. De cliënt moet bij elke herinnering een kop verzinnen, als ging het om een krantenartikel. Elaine vertelt bijvoorbeeld dat er een keer een familie op bezoek was en dat zij hun zoontje plaagde. Deze plaagde terug en zat haar achterna door de tuin. Elaine rende naar haar hond zodat de jongen niet bij haar kon komen, maar deze gooide een stok en raakte haar in het oog. Zijn moeder en haar eigen moeder brachten haar naar een slaapkamer en maakten haar oog schoon. Dit verhaal kreeg de kop: "Ondeugend kind heeft eerst plezier of plan met hond mislukt."²

¹ Tom Luken is arbeids- en organisatiepsycholoog en is als adviseur bij loopbaan- en beoordelingsvraagstukken werkzaam te Amsterdam bij Stichting NOA en Luken Loopbaan Consult. Met dank aan Karin Berman en Gerard Wijers voor hun waardevolle commentaar op het concept van dit artikel.

² In een ander artikel vertelt Savickas (1997) overigens dat Elaine ook een interesstest had gedaan, waaruit het beroep optometrist naar voren kwam. Eerst was zij hierover verbaasd, omdat ze niets

De laatste vraag van het interview is: vertel over een stuk levensgeschiedenis dat belangrijk is voor je loopbaanprobleem.

Procedure voor interpretatie

De volgende stap is dat Savickas een procedure toepast om de resultaten van het interview te interpreteren. Hierbij past hij zes – zoals hij zelf zegt – ‘trucs’ toe:

1. Eerst besteedt hij aandacht aan de reactie van de klant op zijn beginvraag. Elaine had gezegd dat ze niet wist waarom ze geen studierichting kon kiezen en dat ze hulp bij deze keuze wilde door te bespreken of medicijnen bij haar zou passen. Savickas trekt hieruit de conclusie dat hij vooral aandacht zal besteden aan haar ervaringen met het nemen van beslissingen en hoe dit samenhangt met haar levensthema's. Verder stelt hij vast dat Elaine baat zou hebben bij een versterking van haar gevoel van controle over haar loopbaan.
2. In de tweede plaats kijkt Savickas naar de vroege jeugdherinneringen en dan speciaal naar de werkwoorden in de verhalen. Hij zegt dat hij geleerd heeft dat vooral het eerste werkwoord belangrijk is. In de eerste jeugdherinnering van Elaine is dit ‘gaan’. Voor Savickas betekent dit dat zij wil bewegen, reizen. Uit de andere werkwoorden concludeert hij dat er een spanning is in het leven van Elaine, namelijk tussen graag willen gaan/bewegen en tegelijkertijd te horen krijgen dat ze moet stil zitten. Deze spanning werkt verlammend.
3. Vervolgens kijkt Savickas naar de koppen die de cliënt heeft bedacht voor de drie jeugdherinneringen. In het geval van Elaine maakt hij er uit op dat zij wil dat de counselor haar aanmoedigt om te bewegen en helpt een plan te maken dat niet zal mislukken.
4. Dan probeert Savickas te begrijpen hoe de cliënt een lijn trekt ‘van spanning naar inspanning’ of van pijn en probleem naar oplossing. Dit doet hij door de vroege jeugdherinneringen (die ‘de pijn’ vertegenwoordigen) te vergelijken met de rolmodellen (die staan voor de mogelijke oplossingen). Bijv. de eerste jeugdherinnering van Elaine ging over moeten stilzitten, terwijl haar helden vooral vrouwen zijn die speelsheid, doorzettingsvermogen, enthousiasme en strijdvaardigheid representeren.
5. De volgende stap is het bepalen van de ‘career adaptability’. Deze term lijkt wel wat op het begrip ‘loopbaancompetentie’, zoals gebruikt in Nederland, en wordt door Savickas (2004: 655) gedefinieerd als ‘de bereidheid en de middelen om loopbaanbeslissingen te nemen en te onderhandelen over transities in de loopbaan’. In het geval van Elaine besluit Savickas dat zij wat te perfectionistisch is en alleen een plan en wat aanmoediging nodig heeft. Hij begint ermee haar te helpen haar besluiteloosheid te zien als een kracht en niet als een zwakte. “Het is haar manier om de machtige schepsels te bestrijden, die haar loopbaan proberen te controleren.”
6. Tot slot bepaalt Savickas de ‘beroepspersoonlijkheid’ (vocational personality) van de cliënt. Dit doet hij door haar verhalen te bekijken door de lens van de Holland typen. Zo ziet hij dat zij het meest lijkt op het Intellectuele, onderzoekende type. Verder lijkt zij ook op het Conventionele type en, in afnemende mate, op het Sociale, Artistieke, Ondernemende en Realistische type. Dat zij het minst lijkt op het Realistische type is verrassend, gezien haar ideeën voor een loopbaan in de techniek.

voelde voor dit beroep, maar toen Savickas haar herinnerde aan haar verhaal uit haar jeugd, kon zij haar belangstelling goed plaatsen.

Levensportret en succesformule

Na de stappen van de interpretatieprocedure systematisch doorlopen te hebben gaat Savickas de volgende ontmoeting met de cliënt voorbereiden. Dit doet hij door twee dingen te doen: het opstellen van een succesformule en het schrijven van een levensportret.

De succesformule komt tot stand door bij elk van de drie Holland typen die in stap 6 het hoogst uitgekomen zijn, een paar woorden te kiezen en daar een zin van te formuleren. In het geval van Elaine werd de concept-formule: “Je voelt je gelukkig en succesvol als je deel uitmaakt van een team dat mensen helpt om problemen op te lossen.” Deel uitmaken van een team staat voor het Conventionele, mensen helpen voor het Sociale en problemen oplossen voor het Intellectuele. Het levensportret beschrijft het leven van de cliënt als een werk in uitvoering dat tegelijkertijd voorbestemd en onvoorspelbaar is en waarin het levensthema (“het geheim dat het leven van de cliënt heel maakt”) een centrale rol speelt.

Het tweede gesprek confronteert de cliënt met dit thema (bij Elaine: rebelleren tegen commando's om stil te zitten en controle krijgen over het eigen leven) en met de concept succesformule. De cliënt stelt de formule bij. Elaine voegt bijvoorbeeld toe dat logica gebruikt wordt bij het probleem oplossen en dat het helpen door middel van advies gaat. Met de herziene formule als maatstaf worden de verschillende keuzemogelijkheden overwogen en enkele nieuwe alternatieven beoordeeld. Hierbij wordt de Beroepenzoeker gebruikt, een kleine catalogus van beroepen, geordend volgens de Holland typen, die in Nederland onder meer deel uitmaakt van het Beroepskeuzezelfonderzoek (BZO) en Traject. Zo besluit Elaine uiteindelijk om computerwetenschappen te gaan studeren en te gaan werken aan haar assertiviteit en aan de relatie met haar ouders. Naderhand richt ze een club op van vrouwelijke studenten die het seksisme op de universiteit bestrijdt en gaat ze tenslotte werken als consultant (veel reizen met een team dat automatiseringsproblemen oplost). Allemaal beslissingen waarop zij later met veel tevredenheid terugblijkt.

Het curriculum vitae van Mark Savickas beslaat 35 pagina's. Hij heeft in zijn leven tot nu toe onder meer 70 artikelen en 23 hoofdstukken voor boeken geschreven, ongeveer 500 presentaties gegeven voor allerlei wetenschappelijke en professionele gezelschappen en heeft in vele tientallen commissies het voorzitterschap of andere functies bekleed. Daarmee heeft hij een dozijn belangrijke prijzen en onderscheidingen verdiend.

Mark Savickas was in de jaren negentig van de vorige eeuw hoofdredacteur van de *Career Development Quarterly* is dat nu voor de *Journal of Vocational Behavior*. Momenteel is hij daarnaast lid van de redactie van zeven andere tijdschriften op het gebied van loopbaanontwikkeling, onderwijs en counseling en van vijftien beroepsorganisaties. Hij werkt als professor en bestuurder aan het Northeastern Ohio Universities College of Medicine en aan de Kent State University.

En dit curriculum vitae is niet eens compleet. Belangrijke functies zijn niet vermeld, zoals zijn adviseurschap voor de ILICC (I Love Ice Cream Club), een organisatie die zich inzet voor het beschikbaar stellen van ijs aan studenten in stressvolle tijden.

Mark Savickas staat internationaal bekend als gezaghebbende en toonaangevende vernieuwer van theorie en methodiek op het gebied van beroepskeuze en loopbaanontwikkeling. Geïnspireerd door o.a. het werk van Alfred Adler en op basis van een grondige kennis van de bestaande wetenschap en praktijk (en de geschiedenis daarvan), heeft hij de loopbaanpsychologie nieuw leven ingeblazen. Hij slaagt erin om samen met anderen van bestaande begrippen (bijvoorbeeld beroepskeuzerijpheid en zelfconcept) en nieuwe benaderingen (bijvoorbeeld de narratieve) een aansprekende synthese te maken. Hiermee lijkt hij de richting aan te kunnen geven die de loopbaanbegeleiding moet gaan om in de komende tijd aan de behoefte te kunnen voldoen.

Vragen bij de methode

In dit land is Gerard Wijers al vele jaren bezig om een theorie en methodiek te ontwikkelen voor het gebruik van levensthema's bij loopbaanbegeleiding (zie bijv. Ramaker, 1993 of de cursussen Loopbaandienstverlening in nieuw perspectief van het LDC). Ook Wijers probeert daarbij 'pijn' of langdu-

rig gefrustreerde behoeftes om te zetten in waarden en in betrokkenheid op corresponderende arbeidsgebieden. Desgevraagd vertelt hij dat hij het natuurlijk leuk vindt dat de man die nu internationaal gezien wordt als toonaangevend, op hetzelfde spoor zit. Aan de andere kant heeft Wijers ook wel wat vragen bij de concrete methode die Savickas beschrijft: stelt Savickas het werken met levensthema's en de daaraan ten grondslag liggende jeugdtrauma's niet wat te makkelijk voor? Hij gaat niet in op de angst en afweer die daarbij op kunnen treden. Ook valt op dat Savickas ouderwets directief is in het interpreteren van de interviewgegevens. Weliswaar laat hij de cliënt ruimte om het levensportret en de succesformule aan te vullen en bij te stellen, maar hij is weinig gericht op het stimuleren van een zelfstandige reflectie en interpretatie van de cliënt.

Zo zijn er wel meer vragen de stellen, bijvoorbeeld:

- Is de manier waarop Savickas de Holland typen vaststelt en verwerkt in de succesformule niet een beetje nattevingerwerk?
- In hoeverre bestaat er wetenschappelijke steun voor de werkzaamheid van narratieve methoden in het algemeen en die van Savickas in het bijzonder?
- Zijn het onderzoek en de theorieën die ten grondslag liggen aan de benadering van Savickas, niet te veel gebaseerd op slechts een beperkte doelgroep (een witte elite in de Verenigde Staten)? Een probleem overigens waarvan hij zich zelf heel goed bewust is (Savickas, 2003).
- In hoeverre is de methode toepasbaar bij jongeren in het onderwijs in Nederland?
- En in hoeverre kunnen en willen de betrokken decanen, mentoren en studieloopbaanbegeleiders de methode gebruiken? 'Te psychologisch' zal een aantal van hen wellicht zeggen.
- In hoeverre vormen de concepten van Savickas (zie bijdrage Monique Hendriks in dit nummer) een inhoudelijk consistent geheel?

Betekenis voor Nederland

Ongeacht het antwoord op bovenstaande vragen staat vast dat Savickas op basis van een grondige kennis van de bestaande wetenschap en praktijk (en de geschiedenis daarvan) de loopbaanpsychologie nieuw leven heeft ingeblazen. Hij slaagt erin om samen met anderen van bestaande begrippen (bijvoorbeeld beroepskeuzerijpheid en zelfconcept) en nieuwe benaderingen (met name de narratieve) een aansprekende synthese te maken. Hiermee biedt hij een interessant perspectief voor de verdere ontwikkeling van de loopbaantheorie- en praktijk die stevig verankerd is in de historische ontwikkeling van het vak.

Eén van de mogelijk vruchtbare bijdragen van Savickas (1996) is zijn structuurmodel dat als kapstok kan dienen voor methoden en theorieën en waarmee men de verschillende soorten loopbaanvragen kan herkennen:

1. Hoe kom ik aan werk? Een vraag die vooral beantwoord wordt met arbeidsbemiddeling en ondersteuning bij netwerken en solliciteren.
2. Wat zal ik kiezen? Hierbij helpen bijvoorbeeld tests, informatie over opleidingen en beroepen en hulp bij de verwerking daarvan.
3. Wie ben ik? Zelfexploratie, waardenverheldering en introspectie staan hier centraal.
4. Hoe geef ik vorm aan mijn loopbaan? Hierbij gaat het o.a. om zelfsturing en leren kiezen.
5. Hoe kan werk helpen om mijzelf verder te ontwikkelen? Arbeid en loopbaan als middel voor zelfontplooiing.
6. Hoe kan ik het beter doen? Deze vraag doelt vooral op het verbeteren van aanpassing en prestaties in de actuele baan of organisatie.

Onderliggend aan deze indeling is een onderscheid in een 'façade zelf' (het objectieve deel van het zelf) en een 'introspectief zelf' (het subjectieve deel van het zelf). Dit onderscheid nodigt uit tot reflectie en discussie over de gewenste verhouding tussen deze twee kanten van het zelf. Voor zover in het

onderwijs aandacht wordt gegeven aan loopbaanbegeleiding overheerst nog steeds de ‘objectieve’ kant: proberen de leerling op te meten met tests of assessments en informatie geven over opleidingen en beroepen. Op zich is dit nuttig en kan dit nog een stuk beter. Wat echter misschien nog wel meer nodig is, is aandacht voor de ‘subjectieve’ kant: hoe ontwikkelen zich de beelden en het gevoel van de leerling over de verschillende mogelijkheden en over zichzelf? Hoe maakt hij of zij een eigen levensverhaal? Hoe gaat de leerling overzicht krijgen over alle verschillende en tegenstrijdigheden invloeden? Hoe gaat hij in dialoog met anderen een gevoel van eenheid en richting ontwikkelen?

De loopbaanpsychologie is nog lang niet klaar. Savickas stelt dat dit onderdeel van de psychologie een ‘Big Bang’ nodig heeft (Savickas & Baker, 2005: 46). Zelf biedt hij hiervoor een uitstekende basis in de vorm zijn overzichten over de huidige ‘state of the art’ (Savickas, 2004 en 2005) en de geschiedenis daarvan (Savickas & Baker, 2005). Hiermee draagt hij bij aan een duidelijker invulling van de professie loopbaanbegeleiding. In Nederland neemt de maatschappelijke belangstelling voor loopbaanvraagstukken de afgelopen jaren sterk toe. Hopelijk zal de komst van Savickas naar ons land ertoe bijdragen dat ook de wetenschappelijke belangstelling voor beroepskeuze- en loopbaanvraagstukken opleeft.

Bronnen

- Ramaker, I. (1993). Interview met Gerard Wijers. *VBA blad*, 44, 4-9.
- Savickas, M.L. (1996). A framework for linking career theory and practice. In M.L. Savickas & W.B. Walsh (Eds.) *Handbook of career counselling and practice* (pp. 191-208). Palo Alto, California: Davies-Black.
- Savickas, M.L. (1997). The spirit in career counselling. In: D.P. Block & L.J. Richmond (Eds.), *Connections between spirit and work in career development: New approaches and practical perspectives*. (pp. 3-25). Palo Alto, California: Davies-Black.
- Savickas, M.L. (2003). *Life portraits from Donald Super's Career Pattern Study*. Paper presented at the congress of the international association for education and vocational guidance. Berne, Switzerland, September, 2003.
- Savickas, M.L. (2004). Vocational psychology: Overview. In: C. Spielberger (Ed.), *Encyclopedia of Applied Psychology* (pp. 655-667). Amsterdam: Elsevier.
- Savickas, M.L. (2005). The theory and practice of career construction. In S.S. Brown & R.W. Lent (Eds.) *Career Development and Counseling: Putting Theory And Research To Work* (pp. 42-70). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Savickas, M.L. & Baker, D.B. (2005). The history of vocational psychology: antecedents, origin, and early development. In W.B. Watts & M.L. Savickas (Eds.) *Handbook of Vocational Psychology (3rd ed.)* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.